

է յոյս ղնել ո՛չ աշխարհային սէրի և ո՛չ էլ հարստութեան, լաւ հագնելու կամ լաւ ուտելու վրայ, որովհետեւ այդ ամենը անցողական են և վաղանցիկ: Եւ քանի որ «մենք մահինն ենք, մահը մերը» երգիչը յորդորում է թողնել աշխարհի սէրը և հոգեւոր ուղիղ ճանապարհով ընթանալ, այն է. Աստծոյ պատւէրը պահել, սուրբ աւետարան և հոգեւոր գրքեր կարդալ, աստածային քաներից խօսել, Երբորդութիւնը ճանաչել, հոգին ծաղկած կանաչ ծառի նման՝ աղօթքով զարդարած պահել, մեղքերը խոստովանել և բարի գործել: Ահա այդ է իսկական կեանքը:

Հոգեւոր այս խրատներէից յետոյ, Տէր-կարապետը տալիս է նաեւ քաղաքավարութեան վերաբերեալ մի շարք խրատներ: Երգիչն այդ անհրաժեշտ է գտնում, որովհետեւ տեսնում է, որ գիւղացիները մեծամասնութեամբ կրթութիւնից զուրկ լինելով՝ քաղաքավարութեան տարրական պահանջները մասին հասկացողութիւն չունին, որով «մէյիսներում» իրենց լաւ չեն պահում: Իբրեւ հոգեւոր հայր՝ երգիչը բարոյական պարտականութիւն է զգում իր հօտին այդ ուղղութեամբ դաստիարակելու: Նա «մէյիս» նստողներին կամ կանգնողներին խրատում է հանդարտ և կամայ խօսել, զգոյշ ժամ գալ, եկողի համեմատ տեղ բանալ, ձեռք և ոտ չ'մեկնել, «լիբր» չ'խօսել, չ'ծիծաղել և այլն: Ահա այս է պահանջում քաղաքավարութիւնը իւրաքանչիւր հանդիսականից: Բայց տես, նենք մէջլիսում «ուստատ» մարդն իրեն ինչպէս պէտք է պահէ: Երգիչը նրա համար էլ տալիս մի շարք խրատներ. յորդորում է նրան մէջլիսում լաւ խորհրդաւոր խօսել, պտղաբեր ծառի նման զարդարած ճառել, բերանից ծաղիկ նման անուշ հոտ հանել, նստողներին քաղցր խօսքով «խօշ-հաշ» անել և այլն: Բացի սրանցից՝ Տէր-կարապետն ունի «Տրտմութիւնի վերայ» և «հարկաւ ուրախ կենայն լաւ է» խորագրով երկու այլ խրատական ոտանաւորներ, որոնցով նա խրատում է տրտում չ'մնալ, որովհետեւ իր սեփական ապրում.

ներից եկել է այն եզրակացութեան, որ տրտմութիւնը բացի վնասից ո՛չ մի օգուտ չունի. յորդորում է ուրախ և զւարթ մնալ, որովհետեւ դա է մարդու առաջադիմութեան բանալին:

Այսպէս երգիչն ունի մի շարք բարոյական—խրատական երգեր, որոնցով նա խրատում է, քարոզում, յորդորում, ուսուցանում, կրթում և դաստիարակում:

(Շարունակելի)

Բոմբէյ

ԱՐԱՐ ԵՐԵՄԵԱՆ

ՀԱՄԱՅՈՍՈՒՄՆ

Ա Բ Բ Ա Յ Ա Ր Ա Ն

Քրիստոնէական հնախօս բառագիրը Արայարան անուան ներքեւ նկարագիր կ'ընէ հին վանորէից ներքին կազմութեան և շինուածոց վրայ, կ'արժէ ակնարկ մը տալ և հարեանցի յիշել մեր ընաշխարհին մէջ վանքերու նկատմամբ գործածուած բաները: — Ժ. Մ. Բէս քսան և չորս փոքր մասերու կը բաժնէ գրութեանն Նիւթը. ասոնցմէ ընտրանք տասն և եօթը մասերը կը համառօտենք որոնց գլխակարգութիւններն են. Ա. Սահման և տեղի. Բ. Հիմնարկութիւն. Գ. Կրկին վանատունք. Դ. Յօրինուած. Ե. Զարտարակնոտարիւն. Զ. Երչապատ պարիսպ. Է. Խօսարան. Ը. Հիւրանոց. Թ. Ժամատուն. Ժ. Զաւարան. ԺԱ. Նիւարան. ԺԲ. Փակարան կամ արգելարան. ԺԳ. Նորոճնայարան. ԺԴ. Հիւանդանոց. ԺԵ. Գերեզմանատուն. ԺԶ. և ԺԷ. Մաշան և Ախատանոց:

Ա. Սահման եւ տեղի

Վանք մը՝ որուն գլուխը կամ առաջնորդը արքայ մ'է և կը կառավարուի անկէ՝ կ'ըսուի արքայարան: Այս տեղին պէտք է կանոնապէս հաստատուած ըլլայ և ունենայ իւր ինքնօրինութիւնը (autonomie) և կազմակերպուած ըլլայ գոնէ

տասն երկու անձերէ, Այսման ենթարա-
ժանութիւնը չունէր հին ժամանակ Ար-
քայարանը կամ մենաքտանը, և այս պատ-
ճառաւ առհասարակ ամեն ալ ի նկատի
ունենէր:

Մենաստան բառս, լատին *monaste-
rium* և յոյն *μοναστήριον* բառին հոմա-
նիշ է, որ կը նշանակէ թէ՛ միանձնաւորի
մը և թէ՛ ամբողջ հասարակութեան մը
քնակարանը: Բառերս՝ եղբայրութիւն,
ուխտ կրօնաւորաց, վանականք, միաբա-
նութիւն, ժողով և այլն, ինչպէս լատին
բառերս *cœnobium*, *congregatio*, *syn-
odus*, *fraternitas*, *asceterion* և այլն,
աւելի զործածուած են միանձնեց պա-
րունակող շինուածները նշանակելու: —
Ամէն վանք ընդհանրապէս կը կոչուի կամ
Հիմնադրին, կամ երեւի նշանաւոր անձի
մը, կամ տեղւոյն պաշտպան սուրբին
և կամ սրբազան տեղեաց անունով: Զայս
յաճախ կը գտնենք դարուց պատմութեան
մէջ ի Հոովմ, Կոստանդնուպոլիս, Երու-
սաղէմ և այլ վայրեր:

Առաջին կրօնաւորները, որ աւելի ճգնա-
ւորներ էին՝ յօժարութեամբ կառուցեր են
իրենց մենաստանը քաղաքէ հեռու գիւղ
կամ անբնակ տեղեր, որ ամէն ազմուկէ
և հոգեւէ զերծ կը զրադէին ներանձնա-
կան կենաց մէջ զարգանալու և լաւագոյն
կերպով իրենց հոգւոյն փրկութիւնը ապա-
հովելու: Յետոյ ժամանակով սովորութիւն
եղաւ կայսերական մեծամեծ քաղաքաց
մէջ կառուցանել վանքերը, ինչպէս Հոովմ,
Ալեքսանդրիա, Անտիոք և այլուր, և
իրենց մասնաճիւղերն ունենալ ուրիշ ոչ
այնչափ նշանաւոր քաղաքներու և գիւ-
ղերու մէջ: Կրօնաստանները դարձան նաև
եպիսկոպոսաց քնակարան, ինչպէս Ափրի-
կէ, Անգղիա, Իտալիա և այլն, իրենց
ժամատեղիները եղան Մայր Եկեղեցիներ
գեղեցկադիր վայրերու վրայ, ուր հոգին
աւելի սրաթուիչ դէպի Ամահը և անհունը՝
կը դալալէ անոր երգարանութիւնները:

Բ. Հիմնարկութիւնը

Առաջին անգամ վանքեր հիմնուեցան
ճգնաւորներու ձեռամբ: Հոգելից անձինք,
տաղտկացած աշխարհային ստապատիր
խարկանքէն կ'առանձնանան հեռաւոր
անապատ վայրեր, կամ քնութեան ձեռ-
ցուցած խշտեակներու, կամ իրենց ճաշա-
կին համաձայն յարմարցուցած խղիկներու
մէջ կ'անցընեն հրեշտականման կեանք
մը: Իրենց բարի օրինակը և սրբութեան
համարը կը ձգէ ուրիշներ ալ, որ հետեւին
անոնց սուրբ վարուց, և ահա մարդոց
երաժներ կը հաւաքուին ճգնաւորի խղիկն
շուրջը, անոր նման ուրիշ խղիկներ կը
կառուցանեն և կ'ապրին անոր առաջնոր-
դութեան ներքև: Եղան հասարակու-
թիւններ, որ կազմուեցան եպիսկոպոսնե-
րու ձեռնբերցութեամբ, և այլը՝ թագաւոր-
ներու, իշխաններու, երկրատէրերու և այլոց
ձեռամբ, որոնք մասնաւոր առանձնաշնոր-
հումներ ունէին: Քաղկեդոնի Սուրբ Ժողովը՝
գեղծմանց առջին առնելու համար օրի-
նադրեց, որ ամէն միաբանութիւն պէտք է
տեղւոյն վիճակաւոր եպիսկոպոսին վա-
ւերացմամբ հաստատուի: Այն վանքերը
որ մասնաւոր պաշտպանութիւնը կը վա-
յելէին թագաւորներու և կամ եպիսկո-
պոսներու, կը կոչուէին արքայական կամ
եպիսկոպոսական արքայարան, մեր մէջը
սովորոյթ էր անուանել այդպիսի վանքերը
մայրաքաղաք:

Գ. Կրկին վանատուն (Monastères doubles)

Կային արանք և կանանց վանքեր իրա-
րու մօտ նոյն առաջնորդին հովուութեան
ներքև, և այս պատճառով կ'անուանենք
կրկին վանատուն:

Արեւելքի մէջ Յուստինիանոս կայսրը՝
վերցուց այսպիսի վանքերը՝ գեղծութեան
առջին առնելու համար. բայց Փաղղոյ,
Անգղիոյ, Սլաւոնի մէջ գտնուած այսպիսի
վանքեր դարեւորով տեւեցին, վասն զի օժ-
տուած էին այնպիսի հեռաւոր, իմաստուն,
հաստահիմն կանոններով, որ գիրենք

պահպանեց ամէն տեսակ անկարգութիւններէ:

Դ. Թօրնութիւն (Construction)

Ի սկզբան կրօնաւորք իրենց բնական րաններուն կազմակերպութեան կարեւորութիւն չեն տուած, ինչ որ պարագայք և տեղիք ներկայացրե են՝ զօհացեր են, Սահակի մէջ մեծամեծ քաղաքացի շրջակայքը լցուած գերեզմանատուններ՝ իրենց ճգնաբան ըրեր են. զայս կը տեսնենք Ս. Անտոն Անպատականի Վարուց պատմութեանը մէջ, և կամ աւերակ դղեակներու խորշիկներ իրենց բնակարան էին: Շատեր գերեզմանական այրերն ընտրեր են, կան ալ որ քարաժայռերու, անձաններու խողոցներու մէջ պատուաւարուած խոտաբուս կենօք ապրեր են: Եղած են ճգնաւորք, անապատականք, որ լեռներու մէջ փորեր են իրենց համար այրեր, ուր միաբանական կամ առանձնական կեանք վարեր են, օրինակ՝ նշանաւոր Ս. Սարայի կրօնաւորք: — Ընդհանրապէս՝ երբ միաբանութիւն մը բազմամանր՝ անձանք թուոյն համեմատ խրճիթներն ալ կ'աւելնային՝ սակաւիկ ինչ իրարմէ հեռու: Սովորաբար իրենց խրճիթին մերձ սենեկիկ մ'ալ կը յօրինէին հիւրերու կամ ճանապարհորդներու համար: Շինութեանիւթք էին ծառի ճիւղեր, փայտ, հող և աղիւս, հազուադիւս էր քարը: Ամենապարզ իրեր էին իրենց կահերը: Մի կամ երկու փախաթ նստելու և պառկելու համար, կնիւնի խուրձ մը՝ աթոռի կամ բարձի տեղ կը զօրծածուէր. դուռ մը և պատուհան մը, որով հաղորդակցութիւն կ'ունենային արտաքին անձներու հետ: Սկիզբէի և Նիկիդիոյ մէջ՝ տարածուած էին անապատին ընդարձակութեան վրայ, Ձիւրենք կը միացնէր մեծատարած եկեղեցի մը, ուր կիրակի օրեր միայն կը հաւաքուէին եկեղեցական պաշտամունք կատարելու համար: Թարէնի վանքը կը գտնենք, ուր ամենայն ինչ կանոնաւոր կերպով և իմաստութեամբ կազմակերպուած է: Միաբանութիւնը կազմուած է շատ մը վանա-

տուններէ, և ամէն վանատուն մէջ միանձուռ կը բնակէին թաղ թաղ բաժնուած խողերու մէջ և ամէն թաղի մէջ կը գտնուէին քառասունի չափ սենեակներ: Կրօնաւորք կ'առանձնանային իրենց սենեակը մասնաւոր որոշեալ աշխատութեանց և քնոյ համար: Իրենց հաւաքման վայրերն էին ընդարձակ շէնքեր, եկեղեցի, սեղանատուն, խոհանոց: Ունէին հիւանդանոց և հիւրանոց: Բուր շէնքը կը շրջապատէր պարիսպ մը, որ նմանութիւն կը բերէր միանձնաւորաց մի մեծ գիւղի և կ'առնուր փարախ կոչումը (laure):

Ե. Ճարտարապետութիւն

Նախնի միանձուռը չունէին մասնաւոր ճարտարապետական գաղափար մը իրենց շինութեանը ձևակերտելու համար: Իրենց հիմն ունեցեր են արևմտեան աշխարհին մէջ առաւելապէս հոռովմէական դղեակներու գաղափարականք. վասն զի առաջին անգամ այսպիսի շէնքերու մէջ սկսան բնակիլ և զանոնք իրենց կարեւորութեանց համեմատ ձևակերպել. այսպէս ըրաւ Ս. Բեռնարդիտոս Սոնթէ կասսինոյի վրայ: Ս. Վալֆորուս Ս. Բէռ. Ս. Աման յարմարացուցին կոոց աւերակ վայրերը կրօնաւորական պահանջմանց համաձայն:

Որչափ միանձնական կեանքը իր ասպարէզը ընդարձակեց՝ այնչափ աւելի դէպքերն և պիտոյցներն ժամանակին համեմատ ստիպեցին յաւելուածներն ընել վանքերու շէնքերուն վրայ, և պատշաճութեան համեմատ ալ՝ արտաքին և ներքին վայելչութիւններ տալ շէնքերուն: Զունինք արեւելեան վանքերուն հիմնադիրներէն շինութեան կանոնաւոր կազմակերպութեան նկարագրերը: Առաջին անգամ Ս. Բենեդիկտոս Արևմտուքի մէջ մանրամասն կը դնէ իր կանոնաց մէջ՝ վանքի մը շէնքին հարկաւոր մասերը, այսինքն, ժամատուն (oratoire), ննջարան (dortoir), ճաշարան խոհանոցով (le réfectoire avec la cuisine), ընթերցատուն, աշխատանոց

(atelier), մառան (cellier), հիւանդանոց, նորընծայարան, հիւրանոց:

Զ. Շրջապատ պարիսպ (mur d'enceinte)

Հին ժամանակ ամէն վանք ունէր բարձր պարիսպներ, որ զինքը կը շրջապատէին. ասոնց հողէ կամ քարէ շինուած կ'ըլլային. ունէին դուռ մը միայն, որով միանձուց կամ միանձուցիւն կը զատուէին բոլորովին աշխարհէ և ոչ ոք պարսպէն դուրս կամ ներս անհրաման ելլելու և մտնելու իրաւունք չուներ: Արեւելի պարիսպներն աւելի բարձրաբերձ և ամուր էին զօրացած ամբարտակներով: Իրենց դուռն ալ մի հատ էր և ընդհանրապէս գետնի մակերեսէն բարձր էր. ելլելու մտնելու համար կը գործածուէր կողով մը, որ ճախարակի մը վրայէն անցնող պարանի մը վրայ կ'ախուած կ'իջնէր և կ'ելլէր և հաղորդակցութեան մէջ կը դնէր արտաքինները ներքին միանձանց հետ: Այս ձևը մտաւ Սարակինոսաց արշաւանքի ժամանակ, թէև իսլամութեան սարսափը, զարհուրանքը և սուրը չինայեց, չնայեցաւ և չողորմեցաւ այսպիսի ամրութիւններու և հրեշտակաման անձերու: Ուր սուրն և հուրը չգօրեցին՝ կեղծիք և խուրամանկ դաւանք աւերեցին ամէն ինչ, ինչ որ կը յաջողի նոյն իսկ լուսաւոր կոչուած դարու մը մէջ՝ այսպանք մարդկութեան:

Արեւմտեայը չափաւոր կերպով կը բարձրացնէին վանքի շրջապատ պարիսպները, որ մի դուռ ունէր, և ոչ մէկու անկէ դուրս ելլել թրջապատուած էր ուսնց հրամանի, բայց ներքին այլ գլխաւոր և երկրորդական զոնքեր ունէին. դռնապանն երեց միանձ մը կ'ըլլար. Ս. Խրիստոս կ'ուզէր որ ճաշի պահուն դուռը փակ մնար:

Է. Խօսարան (parloir)

Ս. Կեսար վանքին գլխաւոր դրան մօտ սենեակ մը կը դնէ, ուր վանականը կ'ընդունին հիւրը՝ խօսելու համար, և այդ է

խօսարանը: Ընդհանրապէս այս սենեակին մէջ եկուորներ կրնային կերակուր ուտել միայն:

Ը. Հիւրանոց (hôtellerie)

Եզրպտոսի վանքերուն կից առանձին յարկ մը կար, դռնապանին հսկողութեան ներքե, ուր հիւրեր կ'ընդունուէին և որոնց ծառայութիւն կը մատուցանէին վանքին նորընծայը:

Ս. Բենեդիկտոս մասնաւոր շէնք մը յատկացուց հիւրերու համար, որուն մէջ կային առանձին խոհանոց, ճաշարան, հանդիսաւոր ընդունելութեան սենեակ, ննջարան և այլն, բոլոր իրենց պատշաճ արդու զարդով և կարասիներով, ճաշի պահուն արքայն սեղանակից կ'ըլլար յաճախ հիւրերուն՝ երիցագոյն միանձներով: Միջին դարու մէջ առակ էր կրօնաւորաց հիւրասիրութիւնը, և մարդասիրական մեծ դեր կատարեր են, և ասով բարբարոս և յուխորտ, անձնասէր և ինքնահաւան ոգիներ հեզացուցեր են Յիսուսական սուրբ սիրով և խոնարհութեամբ:

Թ. Ժամատուն (oratoire)

Ամէն կարգի միանձունք ունին իրենց աղօթատեղին, ուր կը հաւաքուէին միաբան կատարելու իրենց հասարակաց երկնաւայաց աղօթքները, և միանգամայն առանձին կերպով ալ ամփոփուելու երկնաւոր Հօր հանդէպ, և իրենց անձնական արտի և մտաց երախայրիքը Ամենատեան մատուցանելու: Չայս կանոնը սահմանած էր, և նոյն իսկ քնական խելքն ալ զայս կը պահանջէր: Ի սկզբան ժամատունը փոքրատարած վայր մը կը թուի ըլլալ՝ իրենց թուոյն հետ համեմատական, բայց ապա ընդարձակուելու, բարեզարդուելու, գեղեցկացելու է քանդակներով, նկարներով և այլն: Կան վանքեր որ ունին իրենց առանձին ժամատունը, և ժողովրդեան համար ալ չքնադագեղ ընդարձակած ալ եկեղեցին, որոնց տեղւոյն և անձանց

ճաշակին համեմատ ունին տարբեր տեսակ ճարտարապետությունը և որոնք կոչուեցան Մայր ևկեղեցի (Basilique):

Ժ. Ճաշարան (réfectoire) եւ խոհանոց (cuisine)

Վանատանց ընդարձակ, վայելուչ, զարդարուած վայրերէն մին ալ յետոյ ժամանակաւ եղած է ճաշարանը կամ սեղանատունը, ուր միարանք կը հաւաքուին ճաշի ժամանակ: Ընդհանրապէս երկարածակ տարածոց մ'ունի. երեք կողմերն սեղաններ յարդարուած են, միջոց տեղին ազատ թողուած՝ ծառայութեան դիւրութեան համար. բարձր գահէ մը, կամ ամպիոնի մը վրայէն ճաշու պահուն միանձ մը կ'ընթեռնուր սուրբ գիրքը և կամ հոգեշունչ մատեան մը, և բացարձակ լռութիւն մը կը պահուէր: Ասոր հետեւողութեամբ է, որ երանաշնորհ Մխիթար Արքայ, իւր գեղեցկայարմար կերտած Ս. Ղազարու սեղանատան վրայ զրել տուեւ է «Աստ յոսրիս ե պահելի, և սորբ գրոց ոչ ղեկի»: Սովորաբար ճաշի սպասաւորք էին ծառայք կամ աւելի աշխատաւոր եղբայր կոչուած միանձներ:

Միշտ ճաշարանին մերձ զետեղուած է վանատանց մէջ խոհանոցը ընդհանուր միանձանց համար: Բայց մեծ վանատուններ բաց աստի ունէին Արքայից, հիւրերու և հիւանդաց համար ալ զատ խոհանոցներ, որոնց ծառայողք՝ ղարձեալ ներքին աշխատաւոր եղբայրներ էին: Ս. Բենեդիկտոս կը հրամայէ, որ կրօնաւորական հոգ տանին ամէն իրաց և մաքուր պահպանեն ամենայն ինչ, Միծին կարողութիւն ժամանակ սեղանատանց որմերը և ձեղունը գեղեցկապէս զրուակուած և պատկերաւ զարդ էին: Արքայ Անսէփղ Ֆոնթենէլի սեղանատունը զարդարել տուաւ Մատալուի տը Գամպրէի նկարներով:

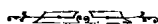
ԺԱ. Ննջարան (dortoir)

Առաջին անգամ երբ միարանական

կեանքը իւր կանոնաւորութիւնն առաւ՝ միանձունք կը ննջէին ընդարձակ սրահի մը մէջ, երկնագունի մը հսկողութեան ներքեւ. ամէն ոք ունէր իր յատուկ վայրը և կը կոչուէր տեղին Ննջարան: Իրենց բազմութեան համեմատ միենոյն մենաւ տանին մէջ կային մի քանի ննջարաններ, որոնք պատշաճօրէն կահաւորուած և զարդարուած էին: Իրենց մահինը կազմուած էր անկողնեակէ մը՝ սովորաբար յարդեայ, սաւանէ, ծածկոցէ և բարձէ, և ամէն ոք կ'ընկողմանէր իր զգեստովը: Միանձանց առանձին սենեկի մէջ ննջելը յետոյ ժամանակաւ մուտ գործեր է: Ննջարանները կը գտնուէին վանքին առաջին յարկին վրայ՝ մերձ սեղանատան և ժամատան, սանդուխով մը յարարերութեան մէջ զրուած էր ժամասացութեան տեղոյն հետ: Ամէն ննջարան ունէր իր ազօթատեղին ալ:

(Շարունակելի)

Ռ. Կ.

ԼԵԶՈՒԱԳԻՏՈՒՄԸ

ՌԻՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ս. ԿԻՐՈՂԻ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԱՅԻՈՅ

ԿՈՉՈՒՄՆ ԸՆԺԱՅՈՒԹԵԱՆ

(Շար, տես 1922 թգմ. էջ 15)

ԾԹ.

Էջ 303. տող 9. «Երկու էջը, մի՛ անյայտք և աներևոյթ խորհրդով ի վերայ գեղման. և երկրորդ՝ որ յայտնապէս հանդերձեալ ԳՅՑ ՓԱՌՈՒԹ ԵՒ ԳՈՎՈՒԹԵԱՄԵՐ: Ետաշնու՛մ գալստեան գայ փառօք և զովորեալմբ: Ետաշնու՛մ գալստեան անդ պատեցաւ ի խանձարուրս, և եղաւ ի մտուր Յերկրորդ գալստեան անդ արկեալ գայ զիրեաւ զլոյս իբրեւ զթոց»: Ուղղ. նտորագրուածը ջնջելու է. վասն զի զըջագրողի վրիպակ մ'է. որով յաջորդ